

УДК 316.334:7

Б. В. Слющинський

АСПЕКТИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ СПІЛЬНОТИ УКРАЇНСЬКОГО ПРИАЗОВ'Я

Стаття присвячена аналізу та дослідженню сучасного стану спільноти українського Приазов'я, яке сьогодні перебуває в досить напруженому положенні у зв'язку з військовими діями на сході України, а Приазов'я у цьому випадку є прифронтовою територією. Крім цього, в будь-якому суспільстві відбуваються безперервні зміни, які викликані дуже багатьма чинниками. Як відомо разом співіснують лише три покоління, які вже відрізняються одне від одного. Кожне покоління отримує свій рівень культури, який до нього приходить від того періоду життя і стану суспільства, що його оточує на момент його народження і початку сприйняття ним навколишнього природного і соціального середовища. На соціокультурну трансформацію сучасного суспільства впливають конфлікти, які відбувалися упродовж років розбудови української державності та й зараз в період урегулювання конфлікту та розбудови миру на Сході України, що передбачає пошук і знаходження вдалої комбінації інтересів, ресурсів та їх мобілізацію, що може і повинні забезпечити тривалий мир. У дослідженні висунуто припущення, що посилення спроможностей громадянського суспільства на шляху до врегулювання конфлікту на Сході України можливо досягнути за допомогою діалогу та консолідації громадянських організацій, а також нівелювання сил, які шкодять мирним ініціативам.

Ключові слова: *суспільство, соціокультурна трансформація, міжкультурна взаємодія, конфлікти, світосприйняття, демократичні стандарти, європеїзація.*

DOI 10.34079/2226-2830-2020-10-20-125-130

Постановка проблеми. Актуальність статті обумовлена пошуком сучасною соціологією методологічних шляхів, що відповідали б вимогам часу та новітнім реаліям культурного розвитку сучасного українського суспільства Східного регіону України. Адже проблема соціокультурної трансформації суспільства під час прагнення до набуття ним європейських стандартів досить важлива. Сьогодні у цьому світі відбуваються різні кризові ситуації та велетенські зміни, які торкаються абсолютно всіх сфер людського існування. Їх не можливо не помічати, а тим більше не реагувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців сучасності намагаються дослідити і проаналізувати ті зміни, які сьогодні відбуваються не тільки в Україні але у світі в цілому. Цьому присвятили свої праці такі відомі українські соціологи, як В. Бакіров, Є. Головаха, Н. Коваліско, С. Макеев, В. Паніотто, В. Подшивалкіна, А. Ручка, М. Туленков та інші. Вони зробили вагомий внесок у розвиток науки у справі дослідження соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства.

Мета статті полягає у різнобічному огляді сучасної проблеми українського суспільства, яка викликана соціокультурною трансформацією, інтеграційними впливами європейських країн і різними політичними, економічними чинниками та кризовими явищами, які сьогодні відбуваються у світі і не можуть не відбиватися на суспільних відносинах Приазовського регіону.

Виклад основного матеріалу. XXI століття явило світові ще не знаний раніше динамізм, осяяний вірою у необмежений прогрес цивілізації. Але вже протягом одного покоління суспільні структури, які ще вчора вважалися стабільними та непорушними, почали розпадатись, а з їх руйнації стали виникати нові і, як здавалося, гідніші людини. Беззастережними дороговказами суспільного розвитку стали розум, наука, творча діяльність тощо, здавалося що людина в кінці кінців дочекалася бажаного. Однак за оптимізмом цивілізаційного поступу спочатку не усвідомлено (М. Вебер), але відчутно для особистісного людського буття, почали проступати й інші образи дійсності, осягнуті перш за все художньо образним мисленням. Макс Вебер став свідком глобальної модернізації, яка відбувалася по всій Європі наприкінці XIX – на початку XX століть. Шукаючи відповідь на питання, що є поштовхом до цих перетворень, Вебер дійшов висновку, що це не стільки поява нових технологій чи економічна політика, скільки трансформація парадигми мислення, спричинена Реформацією. На думку автора, поширення протестантизму спричинило зміни морально-етичних принципів, ставлення до праці та ролі людей у суспільстві, і як результат – стало вихідною точкою для появи капіталізму (Вебер, 2018). Те саме ми можемо спостерігати і сьогодні. Отже, існує система «повторюваності», але з деякими змінами. Соціокультурна ситуація сьогодення з усією очевидністю демонструє свій кризовий характер і водночас засвідчує визначальний для світового простору європейський спосіб буття людини у світі, який напевне також має свої межі.

Як свідчить сучасність, з часом будь-які об'єднання розпадаються. Яскравим підтвердженням цьому є вихід Англії із Європейського Союзу. Як бачимо сьогодні у світі відбувається активізація кризових явищ і руйнація колись усталених систем, тобто відбувається соціокультурна трансформація суспільства. Створюється інша спільнота із своїми соціокультурними характеристиками.

Першою спробою рефлексії з приводу даної соціокультурної ситуації, котра мала світовий резонанс, стала книга Освальда Шпенглера «Занепад Європи». Вбачаючи причину кризи в європоцентризмі, панлогізмі та історизмі «лінійної» спрямованості європейського поступу, О. Шпенглер підводить до думки про необхідність переоцінки та перекомпонування складників духовно-сміслового ядра культури у відповідності з новими смисловими орієнтирами (Зайцев, 2008, с. 180).

На думку вчених, Європа сьогодні стоїть перед історичною необхідністю усвідомлено змінювати культурну парадигму. За своєю значимістю це завдання не є вузько регіональним, оскільки саме Європа багато в чому визначає загальний поступ людства. Як зазначав німецький економіст і соціолог А. Вебер: «На Землі немає іншого такого історичного утворення, хоча б віддалено подібного до Європи за випромінюваною енергією та рівнем світового впливу, ... Європейський дух відіграє революціонізуючу роль у світовій історії...» (Вебер, 1995, с. 282). Аналіз соціокультурної ситуації, яка склалася протягом XX століття, переконує: вся сукупність кризових явищ тією чи іншою мірою замикається на людині. Саме людина опинилася в епіцентрі соціокультурної кризи. Враховуючи те, що ця криза свідчить не лише про вичерпність певного способу буття людини, але й окреслює орієнтири майбутнього, стає зрозумілим, що смислова перспектива поступу людства висовує на перший план суспільного світу особистість та особистісну модальність ставлення людини до дійсності (Быстрицкий, 1991, с. 9).

Починаючи з епохи Відродження, європейська людина вбачала за головну мету своєї діяльності підкорення та перетворення всього сущого. Нічим не обмежений оптимізм перевпорядкування світу («Мало пояснити світ – необхідно змінити його», от і людина (людство) упродовж всього свого існування цим займалася й займається

донині.

Упродовж майже всієї історії Україна, через особливості свого географічного положення, політичні обставини (пов'язані з відсутністю чи слабкістю власної державності в той чи інший період часу), специфіку етногенезу українського народу, перебувала в полі активної взаємодії різноманітних соціальних, історичних та етнонаціональних типів культур. Упродовж всіх історичних часів Україну намагалися підпорядкувати якись інші держави, відібрати в неї мову та знищити народ як такий. Відома українська поетеса Ліна Костенко писала: «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову.» Ця її теза підтверджена багатьма роками і лише зараз з великими труднощами намагаються в Україні повернути до життя українську мову. Це відбувається досить складно, але все-таки деякі ознаки в цьому плані вже відчуваються.

Як відомо, кожна країна, яка підпорядковує собі іншу, в першу чергу намагається заселити цю територію представниками своєї держави, а потім і нав'язати свою мову та культуру. Це відбувалося і в українському Приазов'ї. Результати цього відчутні ще й досі, бо й до сьогодні у суспільстві відчувається змішання двох мов, створення своєрідного соціокультурного стану спільноти, тобто відбувається соціокультурна трансформація сучасної спільноти українського Приазов'я. Ще на початку ХХ століття видатний політичний діяч України, фундатор вітчизняної соціології Микита Шаповал писав: «Після того, як значна більшість людей навчиться розуміти природу суспільної організації, коли суспільне життя стане предметом пильного вивчення..., соціологія стане справою не окремих піонерів, а першою наукою, яку мусить пізнати людина...» (Шаповал, 1996, с. 4). Ця теза взята з третього видання книги «Загальна соціологія». Дві перші були видані у 1929 та 1934 рр. у Празі, де саме заснував Микита Шаповал за ініціативою М. Грушевського український Інститут соціології. В Україні на ці часи соціологія була заборонена. Її дозволили лише за утвердження незалежності України. Адже лише у 1991 році запрацював Інститут соціології НАН України, завдяки якому соціологія в Україні отримала новий поштовх. Цей Інститут зібрав кращих науковців соціологів України і зробив великий внесок у розвиток соціології, яка досліджувала і аналізувала українське суспільство. Тому для України соціологія як наука є досить молодою. Звичайно з тих часів відбулися досить помітні соціокультурні трансформаційні зміни українського суспільства взагалі і спільноти українського Приазов'я зокрема. Такі зміни продовжуються і сьогодні. Великий внесок у розвиток соціології у дослідженні аспектів соціокультурної трансформації українського суспільства робить САУ (Соціологічна Асоціація України) під керівництвом Харківського Національного університету імені В. Каразіна і його ректора В. Бакірова. САУ об'єднує соціологів України, які проводять дослідження і сприяють згуртуванню населення різних областей, вивчаючи проблемні аспекти їх життєдіяльності. Якість життя населення великою мірою детермінується рівнем розвитку освіти і науки. Власне їх рівень розвитку і впливає на соціокультурний стан суспільства. Саме інституалізація галузевих дисциплін в контексті соціології «підпорядкована» своєрідному закону нерівномірності: одні галузі виникають і отримують розвиток раніше, інші – пізніше (Шаповал, 1996, с. 5). Розвиток освітніх галузей впливає на соціокультурний стан суспільства. Тим більше зараз, коли у світі відбуваються різні кризові ситуації та глобалізаційні перетворення. Сьогодні жодна країна не може відокремитися від світових змін. Ці зміни впливають і на потреби людини. Змінюється соціальна структура суспільства, соціальна мобільність, девіантна поведінка, характер соціальних організацій тощо. Кризова ситуація, в котрій знаходиться сьогодні українське суспільство, вимагає для свого вирішення принципово нового підходу до використання у тому числі результатів науки у всіх сферах діяльності. Суспільство знаходиться ніби

на роздоріжжі. Якщо прослідкувати за вибором своїх майбутніх професій молоддю, то побачимо, що більшість з них не може чітко визначитись. Визначальними чинниками є, в першу чергу, місце знаходження закладу вищої освіти. З'явилося багато бажаючих переїхати в столицю або за кордон, а ті що залишилися поступають у ті заклади в яких ще є вільні місця. Якщо раніше людина вибирала одну спеціальність, то сьогодні паралельно вчать на двох спеціальностях, бо не впевнені чи знайдуть роботу за даним фахом. Ось така нестабільність призводить до невизначеності у своєму майбутньому. Звичайно це болісно впливає на соціокультурний стан сучасного українського суспільства. Ми сьогодні маємо картину того, що дуже велика частина молоді працює зовсім не за фахом, а в основному у сфері торгівлі та надання якихось послуг. Тому виникає актуальна проблема – проблема більш уважно придивлятися до питань соціалізації підростаючого покоління бо зараз виникає «соціокультурна безформність», тобто втрата психологічної цілісності окремого індивіда, втрата самості. «Самість», на думку американського психолога Карла Роджерса (1902–1987) – це уявлення людини про себе, яке виникає на основі минулого і теперішнього досвіду та очікувань майбутнього. Саме очікування майбутнього і міняє соціокультурний стан сучасної спільноти Приазов'я. Немає впевненості у завтрашньому дні. З'являється новий соціальний індивід, позбавлений самості, котрий тиражується сучасним суспільством. Як такий, він забуває про кінченість власного існування і діє з позицій колективних форм буття, часово не обмежених у своєму здійсненні. Колективність для такої людини – найвища екзистенційна цінність: її розум, її совість, її істина буття. Позбавлена самості, вона не мислить і не діє самостійно. Колективні ідеї та настанови стають для неї своїми (Зайцев, 2008, с. 182). Саме така людина і стає наповнювачем сучасного суспільства новою соціокультурною реальністю. Основним здобуттям для сучасної людини стають Влада і Багатство. Якщо для Античності, Середньовіччя, Відродження та Просвітництва визначальною була ідея самопродукуючої особистості, то в сучасному суспільстві на перше місце виходять Влада і Багатство, та й то не в їх людину творчій сутності, а лише в зовнішніх виявах. Так, Влада усвідомлюється тільки в її політичному вияві – як панування певних соціальних сил, а не як внесення порядку в систему соціального буття. Прагнення до влади стало джерелом соціальних катаклізмів, війн, насилля і жорстокості. У свою чергу, Багатство сприймається переважно лише в матеріальному (гроші, речі тощо) вимірі. (Зеленов, 1993, с.7–10). Ми сьогодні бачимо на прикладах найрозвинутіших країн світу які боротьби відбуваються за владу «Місце під Сонцем». Яскравий приклад цьому недавні вибори президента в США. Те саме ми можемо побачити і в Україні та Приазов'ї. Яка боротьба тут відбувалася за те щоб стати депутатом міської ради. Хіба це нічого нам не говорить про соціокультурні трансформації спільноти регіону? Так, звичайно відбуваються сьогодні ці трансформації і досить активно. Змінилася людина – носій культури, а отже змінився і її рівень культури, що і вплинуло на зміну соціокультурних відносин і появу «нової людини» – людини завтрашнього, але ще не «визначеного» дня. Себе руйнувати легко, набагато важче себе відновити і чітко уявити собі, що я живу не лише для себе і свого блага, але для інших людей, для суспільства і повинен створювати блага іншим. Адже, головний ресурс будь-де – це люди. А люди і є елементами суспільства і його треба вивчати, чим і займається соціологія. «Щоб зрозуміти, що таке суспільство, треба вивчити поведінку людських одиниць та груп, вивчити причини того чи іншого способу поведінки, її форми тощо. Після того легко можна зрозуміти суспільні явища» (Шаповал, 1996, с. 23). Потрібно дослідити, вивчити і зрозуміти які соціокультурні трансформації сьогодні вже відбулися і які ще відбуваються у суспільстві? Чому сьогодні на передній план спільнот стало споживацтво особистісне, а

не «суспільне споживання», в якому саме і закладений глибокий соціокультурний смисл? Сьогодні ми вже відійшли від тоталітаризму, наступила пора демократії, то яких сьогодні ресурсів бракує громадам для діалогу з управлінцями різних рівнів? Чи може ці діалоги десь загубились і суспільство боїться що його не почують? Тому дуже багато сьогодні відбувається протестних акцій. Напевне, сьогодні дійсно відбулися великі соціокультурні зміни, які викликані появою великою відстані між керуючими і суспільством. Адже кожна людина хоче, щоб її почули і зрозуміли.

Висновок та перспективи подальшого вивчення. Отже, підсумовуючи можна сказати, що сьогодні в українському Приазов'ї дійсно відбулися соціокультурні трансформації, на які вплинуло дуже багато чинників, а саме: військові дії, зміни в системі управління, не вироблення певної ідеології, яка би формувала європейські соціокультурні цінності спільноти, і, що є найголовніше – втрата віри у завтрашній день, втрата самості.

Бібліографічний список

- Быстрицкий, Е.К., 1991. Культура и личностное измерение человеческого бытия. В: Е.К. Быстрицкий, ред. 1991. *Бытие человека в культуре (опыт онтологического подхода)*. Киев: Наукова думка, с. 8–58; 160–165.
- Вебер, А., 1995. Германия и кризис европейской культуры. В: С.Я. Левит, ред. 1995. *Культурология. XX век: Антология*. Москва: Юрист, с.281-296.
- Вебер, М., 2018. *Протестантська етика і дух капіталізму*. Київ: Наш формат.
- Зайцев, М., 2008. Сучасна соціокультурна ситуація та проблеми здійснення людини індивідуально-особистісним буттям. *Сіверянський літопис*, 3, с.180-185.
- Зеленов, Л.А., 1993. Принципы самоорганизации социума. *Мир человека*. Нижний Новгород, 1, с. 7–11.
- Шаповал, М., 1996. *Загальна соціологія*. Київ: Український центр духовної культури.

References

- Bystritskiy, Ye.K., 1991. Kultura i lichnostnoe izmerenie chelovecheskogo bytiya [Culture and personal dimension of human existence]. V: Ye.K. Bystritskiy, ed. 1991. *Human being in culture (experience of the ontological approach)*. Kyev: Naukova dumka, p.8–58; 160–165.
- Shapoval, M., 1996. *Zahalna sotsiologhiia [General sociology]*. Kyiv: Ukrainskyi tsentr dukhovnoi kultury.
- Veber, A., 1995. Germaniya i krizis evropeyskoy kultury [Germany and the crisis of European culture]. In: S.Ya. Levit, ed. 1995. *Culturology. XX century: Anthology*. Moskva: Yurist, p.281-296.
- Veber, M., 2018. *Protestantska etyka i dukh kapitalizmu [Protestant ethics and the spirit of capitalism]*. Kyiv: Nash format.
- Zaitsev, M., 2008. Suchasna sotsiokulturna sytuatsiia ta problemy zdiisnennia liudyny indyvidualno-osobystisnym buttiam [The current socio-cultural situation and the problems of human realization of individual and personal existence]. *Siverian chronicle*, 3, p.180-185.
- Zelenov, L.A., 1993. Printsipy samoorganizatsii sotsiuma [The principles of self-organization of society]. *Man's world*. Nyzhnyi Novhorod, 1, p.7–11.
- Стаття надійшла до редакції 10.09.2020.

B. Sliushchinskiy

**ASPECTS OF SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATION OF THE
MODERN COMMUNITY OF UKRAINIAN AZOV REGION**

The article is devoted to the analysis and research of the current state of the community of the Ukrainian Azov region, which today is in a very tense situation due to hostilities in eastern Ukraine, and the Azov region in this case is a frontline territory. In addition, in any society there are continuous changes, which are caused by many factors. As you know, only three generations coexist together, which are already different from each other. Each generation receives its own level of culture, which comes to them from the period of life and state of society that surrounds them at the time of their birth and the beginning of their perception of the natural and social environment.

Conflicts, that took place during the years of development of the Ukrainian state system and now in the period of settlement conflict and development of the world on East of Ukraine, that envisages a search and being of successful combination of interests, resources and their mobilization that can and must provide the protracted world, influence on socio-cultural transformation of modern society. Supposition is pulled out in research, that strengthening of possibilities of civil society on a way to the settlement of conflict on East of Ukraine it maybe to attain by means of dialogue and consolidation of civil organizations, and also leveling of forces, that harm peaceful.

The article is conditioned by the search of methodological ways that would answer the requirements of time and newest realities of cultural development of modern Ukrainian society of the East region of Ukraine modern sociology. In fact problem of socio-cultural transformation of society during aspiring to acquisition the European standards them important enough. Today in this world there are different crisis situations and enormous changes that touch absolutely all spheres of human existence. Them not it maybe not to notice, but no longer to react those. Many scientists of contemporaneity try to investigate and analyze those changes that today take place not only in Ukraine but in the world in on the whole.

The aim of the article consists in the scalene review of modern problem of Ukrainian society, that is caused by socio-cultural transformation, integration influences of the European countries and different political, economic factors and crisis phenomena that today take place in the world and affects public relations of the Azov region.

Keywords: *society, socio-cultural transformation, cross-cultural cooperation, conflicts, perception of the world, democratic standards, euro-penalizing.*